

ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ярослав Табінський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: yarkoslav@gmail.com*

У статті розглянуто особливості роботи фотокореспондентів в умовах російсько-української війни на Сході України. Визначено проблеми, що стосуються об'єктивності зображальної інформації, яку використовують для просвітницької і маніпулятивної пропаганди. Оцінено актуальність та цінність документальних фото з лінії фронту.

Ключові слова: фотожурналістика, фотокореспондент, військова агресія, фотопропаганда.

Розглядаючи фотографію як знак, наочний образ, варто виділити її матеріальну форму і внутрішню характеристику, зміст. Однією з головних характеристик особливостей природи фотографії є її наочність. Фотографія, завдяки своїй наочності, однаково зрозуміла всім, як і сама дійсність. Слово вимагає дешифровки, і лише тоді сприймається чуттєво. Зображення сприймається відразу, впливаючи на відчуття так, як впливають подразники зовнішнього світу.

Фотожурналістика суттєво відрізняється від документального слова. Матеріалом для репортажів фотодокументаліста може стати тільки те, що він бачив сам. Завдяки документальності фотографії, інтерес до неї в наш час значно посилюється. Це пояснюється загальним зростанням інтелектуального рівня читачів, їх прагненням до наочності пізнання. Йдеться, звісно, не просто про фіксацію-протокол, але публіцистичну фотографію, яка відрізняється гостротою погляду на речі й проникненням в їх суть.

Д. Кембел зауважує, що в часи цифрової фотографії необхідно переглянути розуміння сутності фотографії, як передачі об'єктивної реальності. Він наголошує, що потрібно рухатися від онтології фотографії до її прагматики, переключаючи увагу від того, що таке фотографія до того, що робить фотографія. Цікавим є той факт, що перша комп'ютерна програма, яка дозволяла здійснювати різні маніпуляції із зображеннями, з'явилась у 1990 році під час війни у Перській Затоці [5].

В еру цифрових технологій практично у кожному матеріалі, де це можливо, використовують візуалізацію для кращого сприйняття аудиторією. Як онлайн-медіа, так і друковані видання публікують тематичні світлини в новинах, публіцистичних статтях, інтерв'ю, нарисах, часом замітках.

Технічний прогрес суттєво вплинув на подання матеріалів воєнної тематики. Одним із найпопулярніших видів журналістського тексту у поєднанні із світлинами є фоторепортаж.

Яскравим прикладом української сучасної воєнної фотожурналістики є матеріали Олександра Клименка. Періодично на сторінках “Голосу України” з’являються його фоторепортажі.

Важливу роль у сучасній фотожурналістиці відіграють також соціальні мережі. Такі платформи як “Twitter”, “Facebook” та “Instagram” дають змогу журналістам оперативно публікувати світлини з короткими коментарями, хештегами для зручного пошуку та зазначеними геотегами. Опубліковані в соціальних мережах світлини зазвичай масової інформації використовують дуже часто. Такий спосіб розповсюдження фотографій відрізняється найбільшою оперативністю. Часто не лише журналісти, а й бійці та місцеві мешканці використовують такий спосіб передачі інформації. Проте, аби не опублікувати фейкову світлину чи інформацію, ЗМІ беруть фото лише з акаунтів перевірених, авторитетних працівників медіа.

Наприклад, російські солдати публікували на своїх акаунтах у соцмережах фото з Сирії. На світлинах російські військові позують на тлі блокпостів, бойової техніки, військових частин. На деяких кадрах видно російський прапор. Крім того, на багатьох фотографіях зазначено геотеги, а це ще раз підтверджує, що кадри зроблені саме в Сирії. Британські ЗМІ одразу заявили про участь російських військових у громадянській війні в Сирії. Журналісти здивовані, що солдати навіть не намагалися приховати свою присутність там, коли в офіційних заявах Російська Федерація категорично заперечувала про участь своїх громадян у цій війні.

Схожа ситуація із війною на сході. “Кадирівці” хваляться у соцмережах участю у війні на Донбасі. Чеченські найманці виклали у мережу “Instagram” фото, які підтверджують їх участь у війні в Україні. Серед світлин були навіть крупним планом документи, видані Захарченком, які підтверджують, що власники цих документів воюють на стороні “ДНР”.

Проте масове використання фотографій для ілюстрації журналістських текстів також має свої недоліки. Люди перестали звертати увагу на деталі, вони буквально “сканують” очима світлину. Така тенденція дає можливість маніпулювати масовою свідомістю, використовуючи неправомірні методи пропаганди.

Медіа часто використовують фото інших конфліктів для ілюстрації подій в Україні. Переважно такий метод маніпуляції можна побачити у російських ЗМІ. Метою таких махінацій є не показати жахи війни і закликати до миру, але очорнити сторону противника, дискредитувати.

Якість – не головний критерій фронтової фотографії. Як і колись, головна мета таких світлин – якнайповніше показати реалії війни.

Олександр Гляделов знімає на аналогову камеру із ручним наведенням фокусу. Проте без прив’язки до того, знімає він у конфліктах чи ні. Каже, що це просто трохи інший вид зйомки, де ти точно знаєш, скільки кадрів у тебе на плівці, скільки у тебе з собою плівок. Руйнівного ставлення до того, що нам приносить технічний прогрес, у фотографа немає. Більш того, він визнає переваги, в певних параметрах зйомки, сучасної цифрової техніки.

Олександр Клименко, Євген Гапич та більшість фотографів, які працюють в зоні АТО, використовують сучасні професійні дзеркальні фотоапарати. Така техніка має

багато технічних переваг, проте часто відносно великі розміри та маса апаратури частково обмежують можливості та мобільність фотографа.

Сьогодні також можна спостерігати тенденцію, коли фото- та відеозйомку проводять самі учасники бойових дій. Використовують для цього свої смартфони, які дають змогу робити фото високої якості, не перешкоджають мобільності, легкі у використанні та дають можливість оперативно надіслати фотознімки.

У книзі “Дивлячись на біль інших” (“Regarding the pain of others”) автор Сьюзан Зонтаг пише: “Фотографії, на яких зображено страждання, зовсім не втрачають здатність шокувати глядача. Але навряд чи вони допоможуть усвідомити те, що сталося. Зрозуміти допомагає розповідь про подію. А фотографії робляться для того, щоб потім не давати нам спокою”.

Фотографи їдуть на схід знімати людей і образи, які б передали історію та атмосферу того, що там відбувається. Після поїздок прес-турами, під керівництвом прес-офіцерів, які вказували на те, що можна знімати, а що – ні, Олександр Гляделов зрозумів, що на передову таким чином потрапити не зможе. А знімати ті самі блокпости декілька разів, бо там змінився особовий склад, при тому, що за декілька кілометрів точаться бойові дії, вважав безглуздом. За невеликий проміжок часу Олександр Гляделов разом з Максимом Дондюком перебралися в батальйон “Донбас”. Це дало змогу перебувати в епіцентрі подій, робити унікальні кадри без жодної цензури. Фотограф зазначає, що робота у військових підрозділах – світова практика, яка в Україні не поширена.

Особливість роботи Гляделова в тому, що він як документальний фотограф, показує свої світліни через певний проміжок часу, коли певні події вже “стухли”, “вляглися”. Зазвичай демонстрація фотографій відбувається на виставках, пізніше – в медіа. Одразу наголошує, що фотографам-репортажистам, для яких оперативність та актуальність часто є ключовими, потрібно добре обдумати можливі наслідки публікації тих чи інших кадрів. Особливо, коли йдеться про поранених, вбитих, полонених, демонстрацію особового складу, позицій солдат.

Фотограф-документаліст багато кадрів робить для історії, “на потім”. Знімає все – від “гарячих” боїв на передовій до побуту солдат, руйнувань, життя місцевих у прифронтових та фронтових районах, гуманітарних місій. Проте кадрів робить не дуже багато: знімає на аналогову камеру з ручним наведенням фокусу, здебільшого на чорно-білу плівку.

Великою проблемою фотограф вважає те, що в Україні немає національного архіву, куди б можна було передати свої роботи. Зазначає, що дуже важливо зібрати та систематизувати матеріали з цієї війни, адже наступні покоління обов’язково спробують розібратися в тому, що відбувалося на сході, починаючи з 2014 року.

Найважливіше для Олександра Гляделова в роботі на війні – це люди. Більшість кадрів – портретні, з різною крупністю, композицією, “живі” та постановочні. Фотограф каже, що вся його робота пов’язана з людьми, навіть якщо їх в кадрі немає.

Олександр Гляделов зазначає, що найважче на фронті знімати те, що не дозволяють знімати. Він визнає таке право кожної людини, проте вважає, що це право здебільшого помилкове. Згодом ті люди просили вибачення, що не дали йому тоді-то робити свою справу.

Фотограф вважає, що світлини вбитих на війні обов'язково потрібно робити та показувати. *“У той момент, коли я був на війні, знімати загиблих було неможливо. Хіба потайки. Потайки я цього не робив. З точки зору історії, це обов'язково треба робити. Просто з точки зору розуміння того, наскільки це важко всім – це зрозуміло.*

Український фотограф-документаліст **Олександр Клименко** переконаний, що смерть зображувати варто. *“Визначення війни одним словом: “Війна – це смерть”. Все інше – похідні явища від цього..*

Я знімав, коли був вихід із Дебальцевого. Там були дуже страшні кадри. Це було в одному з батальйонів 30-ї бригади. Вони тільки-но приїхали в Артемівськ, і з ними було декілька “двохсотих”. Я знімав. Дякую командирі, який дозволив це знімати. Це такий шок, коли таке бачиш! Я запитую: “Можна знімати?”. А він каже: “Знімай, хай бачать, це – війна! Це смерть, і це треба показувати”. В тій серії є всілякі кадри, які я, можливо, ніколи не покажу. Це було в лютому в Артемівську.

Там було багато журналістів, в лікарні не впускали. Спершу впускали, а потім — ні. І я питаю одного військового: “А де всі?”. Він каже: “Їдьте в морг”.

Я поїхав в морг. Там лежали гроби просто перед моргом, вони були із неструганих дощок, з дірками. Це жахливе явище, якийсь сюрреалізм. Там були воягнені солдати, які тільки-но вийшли із Дебальцево, тільки-но загинули. Від смерті пройшло 5–6 годин, може, доба. І це фото є. Воно дуже важке, вражаюче, на мій погляд...” [10].

Олександр Клименко вважає, що коли фотограф на війні починає думати, що етично знімати, а що – ні, це кінець професійності.

З огляду на історичну цінність кадрів з війни, які можуть бути єдиним фактологічним доказом якихось подій, та зважаючи на те, що Україна перебуває у стані не лише фізичної, а й інформаційної війни, фотографувати потрібно все. А от які кадри публікувати, а які залишити для історії, потрібно добре зважати.

Фронтowa фотографія має бути не засобом маніпуляції, пропаганди, психологічного впливу, але документальним підтвердженням подій.

На сході України й досі працюють багато фотокореспондентів та фотодокументалістів як українських, так й іноземних. Вони намагаються якомога повніше показати Україні та загалом цілому світу, що відбувається на Донбасі.

Історію одієї фотографії описує **Макс Левін** – фотокореспондент видання “Лівий берег”. Наприкінці серпня 2014 року разом з фотожурналістом “Укрінформу” Маркіяном Лисейком довелось працювати в батальйоні “Айдар”, згодом відправились в Попасну і вже з батальйоном “Донбас” були в Первомайську, а потім поїхали в Ілловайськ. Коли відбувався вихід українських військ роззброєними колонами, журналістам вдалося завдяки спортивному автомобілю на великій швидкості пробратися крізь три кільця оточення. З цієї смертельної дороги фоторепортери, мабуть, єдині, які вціліли.

Моєю останньою фотографією в Іловайській фотосесії був кадр трофейного російського танка Т-72, що стояв за нами в колоні. А Марік зняв вантажівку з військовими. Вийшло так, що наші фотографії, зроблені в Іловайську, стали останніми в житті багатьох людей. Деяких з них ми знали близько, з деякими дружили. Вісімка, Тур, Ред, Мега, Орест - всі вони полягли там.

Гловайська трагедія змусила мене розчаруватися в силі журналістського слова. Адже ми були впевнені, що наша присутність захистить бійців, що навіть в найгіршому випадку ми не дамо замовкнути злочинні проколи командування, піднімемо шум. Але ось уже минуло два роки, а досі неясно, хто відправив людей на цю бійню. Дружини загиблих запитують нас, а нам нічого відповісти. Ось це пригнічує найбільше. Втім, не менше, ніж той факт, що під час війни країна живе звичайним мирним життям, не помічаючи війни і щоденних смертей на фронті [8].

Проаналізувавши досвід воєнних фотокореспондентів в різні історичні періоди, з'ясували, що на їхню роботу впливали різноманітні чинники: мета відрядження, доступ фотографа до фронту, співпраця з військовими, фотографічна апаратура, мобільність, матеріал, на якому зберігалися кадри.

У жорстких умовах російської агресії робота фотокореспондентів на сході України в зоні АТО є надскладною. Бачимо різноманіття стилів зйомки, техніки, підходу, жанрів опублікованих матеріалів із використанням фронтової фотографії. На Донбасі працюють як фотодокументалісти (які презентують свої світлини головно на виставках), так і фотокореспонденти й просто фотографи. Роботи українських та іноземних фотокореспондентів використовують різні світові агентства, проводять виставки та публікують тематичні видання. Саме завдяки фотографіям збитого малазійського "Боїнга" значна частина світу дізналася про війну в Україні та почала стежити за подіями на Донбасі.

У статті вдалося розглянути принципи роботи воєнних фотокореспондентів, проаналізувати особливості роботи деяких з них та визначити вплив фотографії у висвітленні війни на сході України.

Список використаної літератури

1. Platforma. Гляделов Олександр. ФОТОГРАФ-ДОКУМЕНТАЛІСТ [Електронний ресурс] / platforma // platforma – Режим доступу до ресурсу: <http://platfor.ma/lecturers/4d8d27872b584/>
2. Бальцерт С. Журналістська етика: Що робити, якщо на фото показано насильство і смерть [Електронний ресурс] / Симон Бальцерт // Інститут Масової Інформації. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://imi.org.ua/journalisticstandards/41184-jurnalistaskaaya-etika-chto-delat-esli-na-fotopokazany-nasilie-i-smert.html>.
3. Гольцберг В. Профессия: военкор. История фронтовой фотографии [Электронный ресурс] / Валентина Гольцберг // gosphoto. – 2016. – Режим доступа к ресурсу: http://www.rosphoto.com/history/professiya_voenkor-4617
4. Горевалов С. І. Фотожурналістика в системі засобів масової комунікації: єдність слова і зображення / С. І. Горевалов, Н. І. Зикун, С. А. Стародуб. – Київ : Київський міжнародний університет, 2010. – 296 с.
5. Гридчина В. Етичні проблеми висвітлення смерті у фотоматеріалах медіа [Електронний ресурс] / В. Гридчина, А. Власова // Теле- та радіожурналістика. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://journ.lnu.edu.ua/vypusk7/n15/tv15-03.pdf>.
6. Клименко О. Авдїївка.Промзона [Електронний ресурс] / Олександр Клименко // Голос України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.golos.com.ua/article/265734>.
7. Малинка В. Фотографії з присмаком пороху [Електронний ресурс] / Володимир Малинка // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://gazeta.dt.ua/personalities/fotografiyi-z-prismakom-porohu_.html.

8. Синяк Д. Коридор смерті [Електронний ресурс] / Дмитро Синяк // Фокус. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://focus.ua/long/356143/>.
9. Шаповал Ю. Г. Феномен журналістики: проблеми теорії / Юрій Григорович Шаповал. – Рівне : РВП «РОСА», 2005. – 248 с.
10. Шибіко А. «Смерть потрібно показувати, війна – це смерть», – фотокореспондент [Електронний ресурс] / Анастасія Шибіко // Громадське радіо. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://hromadskeradio.org/programs/lyudy-donbasu/smert-potribno-pokazuvaty-viyna-ce-smert-fotokorespondent>
11. Яковленко К. Зображуючи війну: воєнна фотографія та маніпуляція пам'яттю [Електронний ресурс] / Катерина Яковленко // izin. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://izin.com.ua/war-photography/>.

Стаття надійшла до редколегії 01.12.2016

Прийнята до друку 06.12.2016

CHALLENGES OF MODERN PHOTOJOURNALISM DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Yaroslav Tabinskyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: yarkoslav@gmail.com*

In the article author describes the features of photographers work under the circumstances of Russian aggression and armed conflict in Eastern Ukraine. Only the photo can provide documentary evidence of the events which took place. And only in some period of time, even in some centuries, people will be able to estimate the certain phenomena. The photo will always be the main proof of all events. People who create these phenomena – photojournalists – take a special responsibility in covering the topic of war. There are many problems dealing with objectivity of information given. Often it is used for manipulation and propaganda, which are the violation of journalistic standards; but during a hybrid war mass media still remain the one of the key weapons and tools of influence on people.

Revised materials prove the feasibility of studying the work of war photojournalists. It is necessary to assess the relevance and value of documentary photos from the front lines, and find out the extent of disaster, which is caused by Russian aggression in Eastern Ukraine. There is still a lot of photographers on Donbass – Ukrainian and foreign as well. They do all their best to show the situation in Ukraine to the whole world and to explain what is happening in the Russian-Ukrainian war.

The main purpose of war correspondents is to show the truth and in no case leave important details out of frame. So, modern photographers who are covering extremely complex theme of war, must have not only a good physical and mental training, but also have to understand their role and purpose.

Key words: photojournalism, photojournalist, military conflict, fotopropahanda.